

Συνεχιζόμενη Εκπαίδευση και κατάρτιση: Θεωρία και πράξη του Peter Jarvis

εκδ. Μεταίχιμο, 2004

μετάφραση: ΑΛΕΞΑΝΔΡΑ ΜΑΝΙΑΤΗ

σελ. 360

ISBN 960-375-724-1

Πιστεύω ότι αυτό το βιβλίο του Peter Jarvis είναι ένα από τα 2-3 πιο σημαντικά στο πεδίο της Εκπαίδευσης Ενηλίκων. Αποτελεί μία ολιστική προσέγγιση, μια εγκάρσια τομή σε όλα τα βασικά ζητήματα: Παρουσιάζει το θεωρητικό υπόβαθρο, συζητά τη σχέση της εκπαίδευσης ενηλίκων και ανηλίκων, διερευνά τη μεθοδολογία σχεδιασμού των προγραμμάτων, τη χρήση των εκπαιδευτικών μεθόδων και της εκπαίδευσης από απόσταση, το ζήτημα της εκπαίδευσης των εκπαιδευτών. Η προσέγγιση είναι διεπιστημονική, αν και δίνει έμφαση στην κοινωνιολογική σκοπιά. Κάθε επεξεργασία ζητήματος βασίζεται σε βαθιά γνώση των ερευνητικών δεδομένων, του θεωρητικού προβληματισμού ή και της διαμάχης που έχει αναπτυχτεί.

Από την άλλη, ο Jarvis δεν θέλησε να κάνει μόνο μία ακαδημαϊκή προσέγγιση. Εξετάζει ταυτόχρονα πώς κάθε ζήτημα εφαρμόζεται στην πράξη, ποιες πρακτικές δεσπόζουν, και ποιες εναλλακτικές χρειάζεται να προταθούν, ποια είναι τα χαρακτηριστικά παραδείγματα. Επιπλέον, παρουσιάζει με γενναιοδωρία –και βέβαια σχολιάζει– το έργο των άλλων κορυφαίων, μαζί με αυτόν, μελετητών της Εκπαίδευσης Ενηλίκων (Dewey, Freire, Illich, Knowles, Mezirow, Carl Rogers κ.ά.), ενώ συχνά επικεντρώνεται και στο θεμελιώδες σημασιώδες έργο του γάλλου κοινωνιολόγου της εκπαίδευσης Pierre Bourdieu, πράγμα σπάνιο στην αγγλοσαξωνική βιβλιογραφία που συνήθως περιστρέφεται γύρω από τον άξονά της.

Το βιβλίο είναι λοιπόν πολυδιάστατο και προσφέρει πλούσιες αφορμές για σκέψη. Έκανα και εγώ τις δικές μου όσο το μελετούσα. Και, για τις ανάγκες αυτού του σημειώματος, διάλεξα να παρουσιάσω μία σειρά συλλογισμών που θεωρώ ότι αποτελούν το «νήμα» της σκέψης του Jarvis στο συγκεκριμένο βιβλίο. Παρουσιάζω λοιπόν τον προσωπικό μου «μίτο», ωστόσο έχω επίγνωση ότι το βιβλίο προσφέρεται και για πολλές άλλες αναγνώσεις και ερμηνείες.

Στην εκκίνηση των συλλογισμών του Jarvis βρίσκεται η θέση ότι η ανάγκη για μάθηση αποτελεί συστατικό στοιχείο της ανθρώπινης υπόστασης. Οι άνθρωποι δεν είναι απλοί αποδέκτες των κοινωνικών αλλαγών. Είναι δρώντα υποκείμενα, που βρίσκονται σε συνεχή αλληλεπίδραση με τον κοινωνικό περίγυρο και συντελούν στη διαμόρφωση του κοινωνικού γίγνεσθαι. Έχουν λοιπόν ανάγκη να κατανοούν τις διεργασίες που διαμορφώνονται, ώστε να μπορούν να εξελίσσονται και να προσαρμόζονται δημιουργικά στη συνεχώς μεταβαλλόμενη πραγματικότητα. Συνεπώς η διεργασία της μάθησης βρίσκεται στο επίκεντρο της ανθρώπινης υπόστασης, είναι απαραίτητο στοιχείο για την ανάπτυξη του εαυτού και τη διαμόρφωση της σχέσης του με την κοινωνία.

Πώς και πότε όμως μαθαίνουμε; Σύμφωνα με τον Jarvis, η μάθηση αποτελεί διεργασία μετασχηματισμού της εμπειρίας σε γνώσεις, δεξιότητες, στάσεις. Αυτή η διεργασία επηρεάζεται βαθύτατα από την ερμηνεία, το νόημα που δίνουμε στις τρέχουσες εμπειρίες μας. Οι ερμηνείες αυτές καθορίζονται με τη σειρά τους από όσα έχουμε μάθει στο παρελθόν, δηλαδή από τις ερμηνείες που δώσαμε σε προγενέστερες παρεμφερείς εμπειρίες και τις αποθηκεύουμε στη μνήμη. Επομένως, η εμπειρία αποτελεί το νευραλγικό στοιχείο στον «κύκλο» της μάθησης. Από την άλλη, το κίνητρό μας για μάθηση ενισχύεται όταν εμφανίζεται μια δυσαρμονία ανάμεσα στις παρούσες εμπειρίες μας και στην ερμηνεία που είχαμε δώσει παλαιότερα σε άλλες παρεμφερείς και την οποία θεωρούσαμε ως δεδομένη και αυταπόδεικτη. Έτσι, η ανάγκη για μάθηση αναδύεται εντονότερα όταν, σε κάποια φάση της ζωής, δεν μπορούμε να χειριστούμε τις τρέχουσες εμπειρίες μας σύμφωνα με το σύστημα αντιλήψεων που διαθέτουμε. Αυτή η αναντιστοιχία χαρακτηρίζει ιδιαίτερα τις ενήλικες φάσεις της ζωής.

Με βάση τα παραπάνω, ο Jarvis σκιαγραφεί τον τρόπο με τον οποίο μαθαίνουν οι ενήλικες, ο οποίος είναι αρκετά διαφορετικός από τον τρόπο μάθησης των ανηλίκων. Με δεδομένο ότι οι ενήλικες διαθέτουν ευρύτατο φάσμα εμπειριών και έχουν αποκρυσταλλωμένους τρόπους και ρυθμούς μάθησης, μαθαίνουν καλύτερα όταν οι νέες γνώσεις, δεξιότητες και στάσεις που αποκτούν συνδέονται με τις εμπειρίες τους και ιδιαίτερα με τις συνθήκες που τους δημιούργησαν την ανάγκη για μάθηση. Ταυτόχρονα, η πορεία τους προς τη μάθηση ενισχύεται, όταν στη διάρκεια της εκπαιδευτικής διεργασίας αξιοποιούνται όσα ήδη γνωρίζουν.

Ωστόσο, σύμφωνα με τον Jarvis, οι παραπάνω αρχές μάθησης των ενηλίκων δεν συνιστούν απλώς μία εύστοχη, «τεχνικού τύπου» προσαρμογή του εκπαιδευτικού σχεδιασμού στα χαρακτηριστικά και στις ανάγκες των εκπαιδευόμενων, προκειμένου να επιτυγχάνεται αποτελεσματικότερα η εκπαίδευσή τους, αλλά ταυτόχρονα εμπριέχουν μια φιλοσοφική άποψη και ιδεολογική θέση. Ο Jarvis θέτει στο σημείο αυτό το ζήτημα της ηθικής διάστασης της Εκπαίδευσης Ενηλίκων, με την έννοια του κατά πόσο υιοθετείται η ανθρωπιστική προσέγγιση και τοποθετείται στο επίκεντρο ο εκπαιδευόμενος. Θεωρεί ότι η ανάπτυξη της προσωπικότητας των συμμετεχόντων δεν αποτελεί ένα απλό παράπλευρο όφελος της μαθησιακής διεργασίας αλλά τον σημαντικότερο στόχο της:

Αφού η εκπαίδευση είναι μία ανθρωπιστική διεργασία, τότε η ανθρώπινη υπόσταση των συμμετεχόντων κατέχει ύψιστη θέση στη διεργασία της μάθησης... Ο ρόλος του εκπαιδευτή και οι εκπαιδευτικές μέθοδοι που χρησιμοποιεί δεν πρέπει σε καμία περίπτωση να υπονομεύουν την αξιοπρέπεια και την ανθρώπινη υπόσταση των εκπαιδευομένων, αλλά πρέπει να στοχεύουν στην ενίσχυσή τους. (από το 5ο κεφάλαιο).

Πρακτική συνέπεια των παραπάνω είναι ότι η μάθηση δεν (πρέπει να) είναι μια διεργασία όπου οι σχεδιαστές των εκπαιδευτικών προγραμμάτων και οι εκπαιδευτές επιλέγουν αυθαίρετα ένα τμήμα γνώσεων, δεξιοτήτων και στάσεων (ένα «τμήμα του πολιτισμού», όπως το ονομάζει ο Jarvis) για να το μεταδώσουν στους εκπαιδευόμενους, με μεθόδους και ρυθμούς μάθησης που επίσης αυθαίρετα οι πρώτοι σχεδιάζουν. Αντίθετα, η μάθηση (πρέπει να) αποτελεί διεργασία που διευκολύνει τους εκπαιδευόμενους να μαθαίνουν, τους βοηθάει να κατανοούν την πραγματικότητα, να αναπτύσσουν την κριτική τους σκέψη και την ικανότητα να απορρίπτουν ό,τι είναι λανθασμένο ή άσχετο προς τις ζωτικές ανάγκες τους. Τελικά, κριτήριο της «καλής εκπαίδευσης» είναι το κατά πόσο απαρνείται τον ετεροκαθορισμό των εκπαιδευομένων, με άλλα λόγια την «επιβολή μιας πολιτισμικής αυθαιρεσίας» (Bourdieu) όπου οι σχεδιαστές και οι εκπαιδευτές ορίζουν μονομερώς ποιες γνώσεις, δεξιότητες, στάσεις είναι σημαντικές και ορθές και με ποιες μεθόδους πρέπει να αποκτηθούν από τους εκπαιδευόμενους.

Απόρροια των παραπάνω είναι ότι, τόσο στο σχεδιασμό της εκπαιδευτικής διεργασίας όσο και στην πορεία της υλοποίησής της χρειάζεται να υιοθετούνται μέθοδοι που να αποβλέπουν στην ενδυνάμωση των συμμετεχόντων και στην ανάπτυξη της αυτοδυναμίας τους. Στις περισσότερες περιπτώσεις, πιστεύει ο Jarvis, προσφορότερη μέθοδος σχεδιασμού εκπαιδευτικού προγράμματος είναι εκείνη όπου οι υπεύθυνοι παραχωρούν μέρος της εξουσίας τους και επιτρέπουν στους εκπαιδευόμενους να συμμετέχουν ενεργητικά σε όλα τα επίπεδα, συμβάλλοντας στον προσδιορισμό των εκπαιδευτικών στόχων, στη διαμόρφωση του αναλυτικού προγράμματος, στην αξιολόγηση. Και, σε ό,τι αφορά τις εκπαιδευτικές μεθόδους, οι πιο κατάλληλες συνήθως δεν είναι εκείνες της απλής μεταφοράς γνώσεων (εισηγήσεις, διαλέξεις), αλλά είτε εκείνη που δημιουργεί εννοϊκές συνθήκες για μάθηση χωρίς να επιδιώκει να ελέγχει τα αποτελέσματά της (εμπνηχωτική μέθοδος), είτε εκείνη που επιτρέπει στους εκπαιδευόμενους να επεξεργάζονται γνώσεις που ήδη έχουν και να καταλήγουν σε συμπεράσματα σχετικά με τα ζητήματα που τους απασχολούν («σωκρατική» μέθοδος).

Για να επιτευχθούν αυτά, καταλήγει ο Jarvis, χρειάζεται οι εκπαιδευτές να μην θεωρούν τον εαυτό τους ως αποκλειστική πηγή των γνώσεων, αλλά να επιδιώκουν τη δημιουργία μαθησιακών καταστάσεων όπου ενθαρρύνεται η σκέψη, η έκφραση και δράση των ενηλίκων εκπαιδευμένων, τους παρέχονται ευκαιρίες κριτικού αναστοχασμού και ενισχύεται η αυτοπεποίθησή τους. Κατά συνέπεια, οι κοινωνικές ικανότητες των εκπαιδευτών (να μπορούν να κατανοούν σε βάθος τους συμμετέχοντες, να διευκολύνουν την αυτενέργειά τους χωρίς να τραυματίζουν την αυτοεκτίμησή τους, να διαχειρίζονται δημιουργικά τη δυναμική των σχέσεων που αναπτύσσονται στην ομάδα) αποτελούν εξαιρετικά κρίσιμα προσόντα του, το ίδιο σημαντικά με τις ειδικές γνώσεις που διαθέτουν (βλ. κεφάλαια 5, 8). Δεν μπορεί λοιπόν παρά να δίνεται έμφαση στην εκπαίδευση των εκπαιδευτών, προκειμένου να εφοδιάζονται με αυτά τα προσόντα. Ο Jarvis σημειώνει ωστόσο μάλλον απαισιόδοξα ότι «προκαλεί κατάπληξη ότι συνήθως δεν δίνεται μεγάλη σημασία στην προετοιμασία των εκπαιδευτών ενηλίκων» (κεφάλαιο 5). Και επιχειρεί να καλύψει το κενό, κάνοντας εκτενή αναφορά στο θεσμό της εκπαίδευσης των εκπαιδευτών.

Πιστεύω ότι ολόκληρη η παραπάνω σειρά συλλογισμών του Jarvis είναι ιδιαίτερα επίκαιρη στην ελληνική συγκυρία, όπου η Εκπαίδευση Ενηλίκων τείνει να εμπορευματοποιηθεί και να κυριαρχηθεί από σκοπιμότητες που την αντιμετωπίζουν σαν απλό «επαγγελματικό εργαλείο», ενώ, από την άλλη, πολλαπλασιάζονται οι εκπαιδευτές ενηλίκων που αναζητούν περισσότερο δημιουργικές διαστάσεις στο έργο τους και προετοιμάζεται για πρώτη φορά η εκπαίδευση των εκπαιδευτών σε εθνική κλίμακα. Αξίζει λοιπόν να σταθούμε στο βιβλίο αυτό και να το αξιοποιήσουμε. Μια ιδέα θα ήταν να οργανώσουμε ορισμένες συναντήσεις και να το συζητήσουμε. Μπορείτε να εκδηλώσετε την πρόθεσή σας στο adulthoodeduc@adulthoodeduc.gr.

Αλέξης Κόκκος